

10. *Dopovidni zapysky obkomiv KP Ukrayiny i Ministerstva osvity URSSR pro prysvoyennya pochesnykh zvan' zasluzhenoho vchytelya; pro rozshyrennya merezhi zaochnykh serednykh shkil, pro potrebu v pedahohichnykh kadrakh i inshe — Memoranda regional committees of the CP Ukraine and the Ministry of Education of the USSR on awarding honorary titles of Honored teacher; the expansion of the network correspondence high schools, the need for teachers and other* (1954) Fund 1. Description 73. Case 682. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv hromads'kykh ob'yednan' Ukrayiny — Central State Archive of Public Organizations of Ukraine. Kyiv. (In Ukrainian).
11. *Zvit Kyivivs'koho mis'koho viddilu narodnoyi osvity pro robotu shkil mista Kyieva za 1953–1954 n.r. — Report of the Kyiv City Department of Education about the work of schools in Kyiv for 1953–1954 academic year* (1953–1954) Fund 4. Description 1. Case 946. Derzhavnyy arkhiv mista Kyieva — State Archives of Kyiv. Kyiv. (In Ukrainian).
12. *Dovidky viddilu shkil, obkomiv KP Ukrayiny i Ministerstva osvity URSSR pro budivnytstvo shkil — Information Division schools, regional committees of the CP Ukraine and Ministry of Education of the Ukrainian SSR construction of schools* (1953) Fund 1. Description 73. Case 667. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv hromads'kykh ob'yednan' Ukrayiny — Central State Archive of Public Organizations of Ukraine. Kyiv. (In Ukrainian).
13. *Dovidky obkomiv, mis'kkomiv KP Ukrayiny i Ministerstva osvity URSSR pro budivnytstvo shkil — Inquiries regional committees, city MP of Ukraine and the Ministry of Education of the Ukrainian SSR construction of schools* (1953) Fund 1. Description 73. Case 647. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv hromads'kykh ob'yednan' Ukrayiny — Central State Archive of Public Organizations of Ukraine. Kyiv. (In Ukrainian).
14. *Zvity oblasnoho viddilu narodnoyi osvity za pochatkovi, semyrichni i seredni shkoly — Reports of the regional Department of Education for primary, seven-year and secondary schools* (1956–1957) Fund 73. Description 1. Case 2048. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv hromads'kykh ob'yednan' Ukrayiny — Central State Archive of Public Organizations of Ukraine. Kyiv. (In Ukrainian).
15. *Postanovy byuro Kyivivs'koho mis'koho ta Lenins'koho rayonnoho komitetu Komunistychnoyi partiyi Ukrayiny. Rishennya vykonkomu mis'koyi ta rayonnoyi Rady deputativ trudyashchyykh z pytan' narodnoyi osvity — Resolution of the Kyiv City and Leninsky District Committee of the Communist Party of Ukraine. The decision of the executive committee of the City and District Council of People's Deputies on Public Education* (1955) Fund R-30. Description 1. Case 479. Derzhavnyy arkhiv mista Kyieva — State Archives of Kyiv. — City Kyiv. (In Ukrainian).
16. *Nakazy mis'koho viddilu narodnoyi osvity m. Kyieva — Orders city Department of Education of Kyiv* (1954) Fund R-27. Description 1.

- Case 139. Derzhavnyy arkhiv mista Kyieva — State Archives of Kyiv. — City Kyiv. (In Ukrainian).
17. *Zvit Kyivivs'koho mis'koho viddilu narodnoyi osvity pro robotu shkil za 1955–1956 navchal'nyy rik — Report of the Kyiv City Department of Education about the work of schools for 1955–1956 academic year* (1955–1956) Fund R-4. Description 1. Case 1066. Derzhavnyy arkhiv mista Kyieva — State Archives of Kyiv. — City Kyiv. (In Ukrainian).
18. *Lystuvannya z Ministerstvom osvity URSSR z pytan' roboty pidlekhlykh ustanov — Correspondence with the Ministry of Education of the USSR on the work of subordinates institutions* (1956) Fund R-4. Description 1. Case 1061. Derzhavnyy arkhiv mista Kyieva — State Archives of Kyiv. — City Kyiv. (In Ukrainian).

Надійшла до редакції 31 жовтня 2015 р.

УДК 282/288:165.242.1:351.858(477)

Н. М. Кіндрачук

**РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ
ЦЕРКВИ В ЗБЕРЕЖЕННІ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ
В ПЕРІОД АНТИРЕЛІГІЙНОЇ КАМПАНІЇ:
60-ті — 70-ті рр. ХХ ст.**

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, Україна

Кіндрачук Надія Мирославівна, к. і. н., доц., доцент кафедри історіографії і джерелознавства, e-mail: jasmin_2@list.ru

АНОТАЦІЯ

В статті досліджено Українську греко-католицьку церкву як невід'ємний національний чинник українського релігійного процесу протягом 60-х — 70-х рр. ХХ ст., подано всебічний аналіз її місця і ролі в збереженні етнічної ідентичності та національної самосвідомості українців Західного регіону в період антирелігійної кампанії, охарактеризовано греко-католицьке духовенство як вагомий фактор консолідації національно-патріотичних сил українського народу та формування релігійної опозиції серед представників титульної нації України, окреслено вектори атеїстичної політики правлячої комуністичної верхівки і розкрито їхню сутність, висвітлено насильницьку переорієнтацію греко-католиків на православ'я. Модель державно-церковної політики радянської вла-

ди в зазначений період базувалася на використанні найрізноманітніших форм і методів боротьби з релігією, серед яких: всеохоплюючий контроль за діяльністю УГКЦ та її служителів, руйнування культових споруд і релігійних святинь, застосування адміністративного, морального й політичного тиску на віруючих. Витісняючи релігію, радянська тоталітарна держава нищила в такий спосіб не тільки споконвічні релігійні звичаї українського народу, а й порушувала традиційні засади багатовікової культури та підривала національну стійкість українців.

Ключові слова: Українська греко-католицька церква; українці; національна самосвідомість; державно-церковні відносини; боротьба; атеїзм; антирелігійна кампанія.

Н. М. Киндрачук

**РОЛЬ УКРАИНСКОЙ ГРЕКО-КАТОЛИЧЕСКОЙ ЦЕРКВИ
В СОХРАНЕНИИ ЭТНИЧЕСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ
И НАЦИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ УКРАИНЦЕВ
В ПЕРИОД АНТИРЕЛИГИОЗНОЙ КАМПАНИИ:
60-е — 70-е гг. XX в.**

ГВУЗ «Прикарпатский национальный университет
имени Василия Стефаника»,
ул. Шевченка, 57, г. Ивано-Франковск, 76018, Украина

Киндрачук Надежда Мирославовна, к. и. н., доц., доцент кафедры историографии и источниковедения, e-mail: jasmin_2@list.ru

АННОТАЦИЯ

В статье исследована Украинская греко-католическая церковь как неотъемлемый национальный фактор украинского религиозного процесса в течение 60-х — 70-х гг. XX в., подан всесторонний анализ ее места и роли в сохранении этнической идентичности и национального самосознания украинцев Западного региона в период антирелигиозной кампании, охарактеризовано греко-католическое духовенство как весомый фактор консолидации национально-патриотических сил украинского народа и формирования религиозной оппозиции среди представителей титульной нации Украины, очерчены векторы атеистической политики правящей коммунистической верхушки и раскрыта их сущность, освещена насильственная переориентация греко-католиков на православие. Модель государственно-церковной политики советской власти в указанный период базировалась на использовании самых разнообразных форм и методов борьбы с религией, среди которых: всеобъемлющий контроль за деятельностью УГКЦ и ее служите-

лей, разрушение культовых сооружений и религиозных святынь, применение административного, морального и политического давления на верующих. Вытесняя религию, советское тоталитарное государство уничтожало таким образом не только исконные религиозные обычаи украинского народа, но и нарушало традиционные основы многовековой культуры и подрывало национальную устойчивость украинцев.

Ключевые слова: Украинская греко-католическая церковь; украинцы; национальное самосознание; государственно-церковные отношения; борьба; атеизм; антирелигиозная кампания.

N. M. Kindrachuk

**THE ROLE OF THE UKRAINIAN GREEK CATHOLIC
CHURCH IN SAVING ETHNIC IDENTITY AND NATIONAL
SELF-CONSCIOUSNESS OF UKRAINIANS DURING
THE ANTI-RELIGIOUS CAMPAIGN:
THE 60's–70's OF THE XXth CENTURY**

State Institution of High Education
«Vasyl Stefanyk Precarpathian National University»,
57, Shevchenka Street, Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine

Kindrachuk Nadia Myroslavivna, Candidate of Historic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of Historiography and Source Studies, e-mail: jasmin_2@list.ru

ABSTRACT

The Ukrainian Greek Catholic Church, as an integral part and a national factor of Ukrainian religious processions during the 60's — 70's of the XXth century, has been investigated in the article. The author presents a comprehensive analysis of its place and role in preserving ethnic identity and national self-consciousness of the Ukrainians of western region during the anti-religious campaign; describes the Greek Catholic clergy as an important factor in consolidating national-patriotic forces of Ukrainian people and forming religious opposition among representatives of the Ukraine's title nation; outlines vectors of atheistic policy of the ruling communist elite and reveals their essence; highlights the violent reorientation of Greek Catholics to Orthodoxy. During the period under consideration, the model of state-church policy of Soviet authorities was based on the use of different forms and methods of struggle against religion, including a comprehensive control over the activities of the Ukrainian Greek Catholic Church and its ministers, destruction of religious buildings and sacred objects, an administrative, moral and political pressure on

believers. Displacing religion, the Soviet totalitarian state destroyed not only original religious customs of Ukrainian people, but also violated traditional principles of the centuries-old culture and undermined the Ukrainians' national firmness.

Key words: *the Ukrainian Greek Catholic Church; Ukrainians; national self-consciousness; state-church relations; struggle; atheism; anti-religious campaign.*

Упродовж багатьох століть Українська греко-католицька церква (далі УГКЦ) була духовною й національною опорою українців, виразником їх моральних, наукових, культурних й освітніх цінностей. Своєю діяльністю вона завжди несла в маси українську національну ідею та непохитно стояла на позиціях державної незалежності України. Однак у добу атеїзму УГКЦ зазнала нищівних руйнувань з боку радянської тоталітарної держави, оскільки не вписувалась у модель «нового комуністичного суспільства» і оголошувалась першопричиною всіх найбільш негативних суспільних явищ. В цьому контексті потрібно акцентувати увагу на 60-х–70-х рр. ХХ ст., які характеризувалися нейтралізацією УГКЦ як небезпечного джерела поширення націоналістичних ідей та бажанням Кремля уніфікувати державну релігійну політику. Витісняючи УГКЦ, комуністична влада руйнувала в такий спосіб не тільки релігійні традиції та багатовікову історію українців, а й їх національну свідомість, колорит і етнічну належність.

Зі здобуттям незалежності України, декларацією ціннісного пріоритету свободи у всіх сферах суспільного життя, відкриттям доступу до багатьох архівних джерел були створені сприятливі умови для вільного, неупередженого вивчення радянського минулого українського народу, переосмислення власної історії, а особливо історії релігії та церкви. На сьогоднішній день важливе місце в політиці нашої держави посідають питання нормалізації та оновлення релігійного життя українців, тому встановлення історичної правди про значення УГКЦ у вирішенні національно-культурних проблем представників титульної нації України, збереженні їх історичної пам'яті та національної свідомості протягом 60-х–70-х рр. ХХ ст. постійно зберігає свою актуальність і зацікавленість з боку науковців, пересічних громадян та вимагає особливого підходу у вивченні.

Питання ролі УГКЦ в суспільному житті українців та збереженні їх національного колориту й релігійних переконань протягом другої пол. ХХ ст. частково висвітлено в працях таких авторів, як: І. Андрухів [3], Р. Бойко [5], Б. Боцюрків [6], І. Коваль [7], В. Марчук [9], С. Мочкін [10], В. Сергійчук [12] та ін. В поле зору науковців потрапляли тільки окремі аспекти зазначеної теми, зокрема дослідження конфесійно-етнічних та політичних трансформацій Західного регіону України, вивчення феномену українського католицизму, аналіз його генезису та становлення, висвітлення ролі УГКЦ у формуванні і діяльності структур громадського суспільства Галичини, з'ясування сутності релігійної політики радянської влади, показ функціонування УГКЦ в контексті державно-церковних відносин в зазначений період тощо. Однак в науковій літературі досліджувана тема досі залишається недостатньо вивченою. Це дає нам можливість продовжити роботу у цьому перспективному напрямку.

Отже, в центрі уваги даної статті — дослідження ролі Української греко-католицької церкви в збереженні етнічної ідентичності та національної самосвідомості українців в період антирелігійної кампанії 60-х–70-х рр. ХХ ст., аналіз церковно-релігійних трансформацій в Західному регіоні України, висвітлення взаємовідносин державної влади й УГКЦ як соціального інституту, характеристика появи духовної опозиції політиці атеїзації в УРСР у середовищі титульної нації України в окреслений період тощо.

У 60-ті рр. ХХ ст. релігійна палітра в Україні нараховувала близько 40 релігійних конфесій [2, арк. 394]. При цьому панівне становище в республіці займала Російська православна церква, яка діяла легально та мала підтримку тодішньої влади. Решта церковних громад вважалися сектантськими формуваннями. Радянська влада намагалася посилити позиції РПЦ, особливо в Західному регіоні України, де переважали греко-католики, які відстоювали національні інтереси українців. Готуючи детальний план ліквідації уніатства, вище політичне керівництво республіки, апарат уповноваженого Ради у справах РПЦ при РМ СРСР по УРСР застосовували досить широкий комплекс репресивних заходів — від позбавлення колишніх священиків УГКЦ пенсійного забезпечення до накладання адміністративних санкцій та проведення арештів. Так,

станом на 1 листопада 1963 р., відмовляючись переходити в православну віру, 55 колишніх священників греко-католицької церкви Івано-Франківської області зазнали утисків [8, с. 96]. За ведення активної релігійної діяльності та сповідання забороненої віри на початку 1960-х рр. були засуджені такі священники УГКЦ, як: В. Василик, З. Кисилівський, М. Виницький, викладачі греко-католицької семінарії І. Селезнюк, С. Лукач та інші [4]. Такими діями владні структури довели свою схильність до застосування терористичних методів у боротьбі з даною конфесією.

Розпочалася масова ліквідація монастирів, храмів, закриття духовних семінарій. На початку 60-х рр. XX ст. на теренах Західного регіону УРСР найбільше сакральних споруд було закрито у Львівській, Станіславській, Тернопільській областях [10, с. 136]. Не було порятунку від знищення навіть тим церквам, костелам, які перебували під охороною держави. До прикладу, 14 червня 1961 р. РМ УРСР виключила із державного реєстру пам'яток архітектури 364 нерухомі об'єкти, які начебто не мали визначної цінності [10, с. 137]. Така свавільна руйнація призводила до збідніння історико-культурного фонду України.

Однак, попри розгортання жорсткого наступу на УГКЦ, радянська влада змушена була констатувати мізерність досягнених результатів та визнати малоефективність атеїстичної пропаганди. У звіті уповноваженого Ради у справах релігійних культів по УРСР за 1960 р. містилася констатація неприйнятності для влади факту: «Католицька церква, попри скорочення мережі громад, міцно втримує свої позиції. Кількість віруючих все ще велика. Відвідуваність костелів, що обслуговуються ксьондзами, висока...» [4, с. 301]. «Ієрархи православної церкви мало що зробили, щоб знищити властиві уніятській церкві риси войовничого католицизму і українського націоналізму...» [12, с. 333–336]. З огляду на такий стан речей, у постанові «Про завдання партійної пропаганди у сучасних умовах» від 9 січня 1961 р. відзначалося, що партійні організації на місцях не реагують належним чином на прояви націоналізму, космополітизму, тому від них вимагалось посилити боротьбу з релігійними пережитками на місцях [3, с. 19].

Щоб допомогти українцям не втратити свою віру, в цей час у Римі розгорнув свою активну діяльність митрополит УГКЦ

Й. Сліпий, який був змушений покинути Радянський Союз через активні переслідування та арешти за так би мовити «зраду радянської Батьківщини та антирадянську діяльність». В 1963 р. за кордоном було засновано Український католицький університет ім. св. Климента Папи, наступного року відкрито монастир для монахів-студитів, згодом освячено собор Святої Софії — духовний центр українських греко-католиків. Митрополит підтримував тісний зв'язок із рідним краєм, надсилав пастирські листи, сприяв діяльності релігійного підпілля, заохочував українців до прослуховування релігійних радіопередач із Ватикану, хоча Ватикан в СРСР вважали ворогом православ'я і натхненником «холодної війни» [9, с. 242].

В часи релігійних переслідувань в УРСР, щоб і надалі залишатися опорою для національної консолідації українців, УГКЦ продовжує свою розбудову в катакомбах. За ініціативою її керівника у підпіллі В. Величковського розпочався процес повернення священників, що примусово прийняли православ'я. «Величковський закликає деяких священників до розриву з православ'ям і переходу на бік Ватикану, — стурбовано доповідав у квітні 1964 р. уповноважений комітету у справах РПЦ в м. Києві В. Сухорін. — За останній час в округах м. Львова й м. Івано-Франківська під впливом пропаганди з православ'ям порвали 8 священників» [9, с. 242]. А наприкінці 60-х — початку 70-х рр. XX ст. в Західній Україні фактично діяли 88 греко-католицьких церков [6, с. 102]. Крім того, постійно відбувалося поповнення складу греко-католицького духовництва представниками нової генерації. До програми підпілля підготовчих курсів, куди входили традиційні предмети, що викладалися в духовних семінаріях, була включена й історія України, яка в вищих навчальних закладах УРСР не викладалася, а десятки тисяч випускників з дипломом «Історія» не мали найменшого уявлення про історію землі, на якій вчилися [11].

Зважаючи на таку активізацію діяльності уніатів, ЦК КПУ навесні 1970 р. наголошував на порушенні членами УГКЦ радянського законодавства про культу та ведення ними антирадянської, націоналістичної пропаганди [9, с. 246]. Впродовж 70-х рр. XX ст. Комітет державної безпеки СРСР розгорнув широку кампанію по дискредитації греко-католицької ієрархії та боротьбі з «українським націоналізмом». У ЗМІ та в окре-

мих наукових виданнях поширювалися ідеологічні штампи про «злочинну антинародну діяльність уніатів», «їх зв'язки з українськими буржуазними націоналістами та німецько-фашистськими каральними органами» [3, с. 25].

Вбачаючи у пробудженні національної свідомості пряму загрозу існуванню тоталітарного комуністичного режиму, радянська влада вкотре вдалася до арештів та інших репресивних акцій. Пік репресій припав на 1972–1973 рр. У грудні 1973 р. були заарештовані єпископи С. Дмитерко та І. Слезюк невдовзі підступно вбито підпільних священників І. Кривого та П. Чучмана [9, с. 248]. Така релігійна дискримінація українців, грубе порушення їх прав і свобод викликали в середовищі титульної нації України активний опір та масову появу скарг і заяв на адресу центральних партійних і державних установ, під якими, в більшості, стояли десятки, сотні, а то й тисячі підписів обурених віруючих [1]. Потрібно наголосити на тому, що на той час листи і звернення до керівників УРСР стали однією з найпоширеніших форм протесту. Всерйоз занепокоїв правлячу компартійну верхівку й виступ українських дисидентів на захист УГКЦ. Сповнені рішучості українські опозиціонери отримали новий імпульс у справі захисту свого релігійного життя вже після підписання СРСР у 1975 р. Гельсінських угод, які змусили Кремль дещо послабити свою атеїстичну кампанію.

Отже, протягом 60-х–70-х рр. XX ст. Українська греко-католицька церква стала каталізатором національно-державницьких прагнень українців, особливо Західного регіону України, який в порівнянні з іншими регіонами республіки відзначався більш високим ступенем релігійності серед населення. Зважаючи на це, саме тут антирелігійна кампанія радянської тоталітарної держави набрала більш масового розмаху. Правляча компартійна верхівка стрімко посилювала контроль за діяльністю греко-католицького духовенства, організувала жорстокі за змістом і трагічні за наслідками атеїстичні експерименти: гальмувала систему церковної освіти, методами ідеологічного впливу впроваджувала атеїстичне виховання, здійснювала ліквідацію пам'яток культового призначення, конфіскувала церковні книги, проводила обшуки, арешти, переслідувала прибічників УГКЦ, яких звинувачувала в антирадянській та націоналістичній пропаганді. Метою даних заходів, було повне

знищення УГКЦ як соціального інституту. Та незважаючи на широку кампанію по дискредитації греко-католицької ієрархії та боротьбі з «українським націоналізмом» викоринити повністю релігію зі свідомості українців так і не вдалося.

Греко-католицьке духовенство продовжувало підпільно вести широку душпастирську роботу та працювати безпосередньо серед народу, що позитивно впливало на український соціум та сприяло його консолідації. УГКЦ перетворилася в могутню силу боротьби проти денаціоналізації та русифікації українського народу на релігійному ґрунті. В умовах тоталітарного режиму, репресивно-каральний апарат якого контролював будь-які опозиційні виступи, УГКЦ зуміла зберегти свою структуру, виховати нове покоління патріотично налаштованого духовенства та піднести дух опору українців на рівень свідомої готовності до боротьби за незалежність і соборність Української держави.

Література та джерела

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління. — Ф. 4648. — Оп. 1. — Спр. 443. — 285 арк.
2. Центральний державний архів громадських об'єднань України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 2741. — 450 арк.
3. Андрухів І. О. Політика радянської влади у сфері релігії та конфесійне життя на Прикарпатті в 40–80-х роках XX ст.: історико-правовий аналіз : автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.01 / Андрухів Ігор Олександрович; Ужгород. нац. ун-т. — Ужгород, 2006. — 36 с.
4. Байдич В. Антирелігійна кампанія радянської влади у 1958–1964 рр. і римо-католицька церква в Україні / В. Байдич // «Наукові записки» Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАНУ. — К., 2011. — № 2 (52). — С. 295–309.
5. Бойко Р. Ю. Особливості протидії українських греко-католиків релігійній політиці радянської влади у 1946–1989 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 09.00.11 / Роман Юрійович Бойко; Нац. ун-т «Острозька академія». — Острог, 2000. — 20 с.
6. Боцюрків В. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах (1946–1989) / В. Боцюрків // Календар «Благовіста». — Гурово Іловецьке, 1998. — С. 93–118.
7. Коваль І. В. Співвідношення націоналізму і патріотизму у християнстві: на прикладі греко-католиків / І. В. Коваль // Гілея : зб. наук. праць / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. — К., 2010. — Вип. 40 (10). — С. 473–483.
8. КПРС і Радянська держава про релігію та атеїстичну пропаганду : збірник документів і матеріалів. — К. : Держполітвидав УРСР, 1962. — 184 с.

9. Марчук В. В. Церква, духовність, нація. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. / В. В. Марчук. — Івано-Франківськ : Плай, 2004. — 464 с.
10. Мочкін С. А. Сакральні пам'ятки західних областей УРСР в умовах антирелігійної кампанії 1958–1964 років / С. А. Мочкін // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. — Луцьк, 2015. — № 5. — С. 134–141.
11. Палій О. Чому важко пишеться «спільна історія» і легко «вітчизняна» [Електронний ресурс] / О. Палій // Українська правда. — 2011. — 9 лютого. — Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/02/9/58956669/>. — Дата звернення: 22.05.2015.
12. Сергійчук В. Нескорена церква: подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу / В. Сергійчук. — К. : Дніпро, 2001. — 494 с.

REFERENCES

1. *Zhurnal reyestratsiyi skarh i zayav viruyuchykh — The Register of Believers' Complaints and Applications (1964–1965)* Fund 4648. Upravnozazheny Rady u spravakh Rosiys'koyi pravoslavnoyi tserkvy pry Radi Ministriv SRSR po Ukrayins'kiy RSR — Commissioner of the Council for Russian Orthodox Church at the Council of Ministers on Ukrainian SSR. Description 1. Case 443. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchyykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrayiny — The Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government. Kyiv. (In Ukrainian).
2. *Voprosy nauchno-ateisticheskoy propagandy. Voprosy veroisповедovaniya, cerkvi, molitvennyye doma. Voprosy Upolnomochennogo Soveta po delam religioznykh kul'tov russkoy pravoslavnoy cerkvi po USSR 1963 g. — The Issues of Scientific and Atheistic Propaganda. The Issues of Religion, Churches and Prayer Houses. The Issues of the Authorized Council for Religious Affairs of the Russian Orthodox Church in the Ukrainian SSR 1963.* (1963) Fund 1. Tsentral'nyy Komitet Komunistychnoy Partiyi Ukrayiny -The Central Committee of the Communist Party of Ukraine. Description 24. Case 2741. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv hromads'kykh ob'yednan' Ukrayiny — The Central State Archive of Public Organizations of Ukraine. Kyiv. (In Ukrainian).
3. ANDRUKHIV, I. O. (2006) Polityka radyans'koyi vlady u sferi relihiyi ta konfesiynе zhyttya na Prykarpatti v 40–80-kh rokakh XX st.: istoryko-pravovyy analiz — *The Policy of the Soviet Power in Religion and Religious Life in the Precarpathian Region in the 40s-80s of the XXth Century : Historical and Legal Analysis*. Summary of thesis for the degree Doctor of Historical Sciences. Uzhgorod: Uzhgorod National University. (In Ukrainian).
4. BAYDYCH, V. (2011) Antyrelihiyna kampaniya radyans'koyi vlady u 1958–1964 rr. i rymo-katolyts'ka tserkva v Ukrayini — Anti-religious campaign of Soviet power in 1958–1964 gg. And the Roman

- Catholic Church in Ukraine. «*Naukovi zapysky*» Instytutu politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I. F. Kurasa NANU — «*Scientific note*» of the Institute of Political and Ethnic Studies. *Kuras National Academy of Sciences*. 2 (52). p. 295–309. (In Ukrainian).
5. BOYKO, R. Yu. (2002) *Osoblyvosti protydyi ukrayins'kykh hreko-katolykiv relihiyniy politytsi radyans'koyi vlady u 1946–1989 rr. — Features of the Ukrainian Greek Catholics' Resist to Religious Policy of the Soviet Power in 1946–1989*. Summary of PhD thesis. Ostroh: National University «Ostroh Academy». (In Ukrainian).
 6. BATSURKIV, B. (1998) *Ukrayins'ka Hreko-Katolyts'ka Tserkva v katakombakh (1946–1989) — The Ukrainian Greek Catholic Church in Catacombs (1946–1989)*. *Calendar «Blahovista»*. p. 93–118. (In Ukrainian).
 7. KOVAL', I. V. (2010) *Spivvidnoshennya natsionalizmu i patriotyzmu u khrystyianstvi: na prykladi hreko-katolykiv — The Correlation of Nationalism and Patriotism in Christianity: tin terms of Greek Catholics*. *Hileya: zbirnyk naukovykh prats' — Hileya: Collected Scientific Papers*. 40 (10). p. 473–483. Kyiv. (In Ukrainian).
 8. LOBOVYK, B & PRYKHOD'KO, R. (eds.) (1962) *KPRS i Radyans'ka derzhava pro relihiyu ta ateyistychnu propahandu : zbirnyk dokumentiv i materialiv — The Communist Party of the USSR and the Soviet State on Religion and Atheistic Propaganda: Collected Documents and Materials*. Kyiv: State Political Publishing House. (In Ukrainian).
 9. MARCHUK, V. V. (2004) *Tserkva, dukhovnist', natsiya. Ukrayins'ka hreko-katolyts'ka tserkva v suspil'nomu zhytti Ukrayiny XX st. — The Ukrainian Greek Catholic Church in Public life of Ukraine in the XXth Century*. Ivano-Frankivsk: Plai. (In Ukrainian).
 10. MOCHKIN, S. A. (2015) Sakral'ni pam'yatky zakhidnykh oblastey URSR v umovakh antyrelihiynoyi kampaniyi 1958–1964 rokiv — Sacred Objects of the Western Regions of the Ukrainian SSR in terms of Anti-Religious Campaign 1958–1964. *Naukovyy visnyk Shkhidnoevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrayinky — Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka East European National University*. No 5. p. 134–141. (In Ukrainian).
 11. PALIY, O. (2011) Chomu vazhko pyshet'sya «spil'na istoriya» i lehko «vitchyzniana» — Why Is It Difficult to Write a «Common History» While a «Domestic History» Can Be Easily Written? *Ukrainska Pravda — Ukrainian Truth*. 9th February. Available from: <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/02/9/58956669/>. [Accessed: 22th May 2015]. (In Ukrainian).
 12. SERHIYCHUK, V. (2001) *Neskorena tserkva: podvyzhnytstvo hreko-katolykiv Ukrayiny v borot'bi za viru i derzhavu — Unsubdued Church: Ukrainian Greek Catholics Activities in the Struggle for Religion and State*. Kyiv: Dnipro. (In Ukrainian).

Надійшла до редакції 19 жовтня 2015 р.